

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

# עלון לב המועדים

גליון סב הלכות והליכות בענין "ברכת אילנות"

## על מה מברכים

אין מברכים ברכת אילנות אלא על לבלוב של אילנות דווקא ולא על זרעים וירקות אף שהוציאו פרחים (פמ"ג רכו ס"ק א, ערה"ש שם).

הטעם שאין מברכים ברכה זו גם על זרעים וירקות לפי שהברכה היא על דבר שאינו הכרחי לאדם לקיומו ובכל זאת ברא אותם הקב"ה משא"כ זרעים וירקות הם הכרחיים לחיי האדם (ערה"ש רכו א).

סוגי אילנות: אין לברך אלא על אילנות של פירות הראויים לאכילה שעתידים ליהנות מהם בני אדם (משנ"ב רכו ס"ק ב). ולכן עץ סרק אין מברכים עליו.

הטעם שמברכים דווקא על אילני פרי משום שבפירות של אילני סרק שאינם עומדים לאכילה אין שום הנאה לבריות בחייהם ולבלוב האילנות באביב ולא שייך לומר "וברא בו אילנות טובות ליהנות בהם בני אדם".

מהו לבלוב: כשהפרי קטן מאוד ומתחיל לבצבץ יש בראשו כעין פרח בדמות שושנה וכשמתחיל הפרי לצמוח נופל הפרח ונראה הפרי (עיין משנ"ב רכו ס"ק ב).

## זמן הברכה

הטור והשו"ע (רכו א) כתבו היוצא בימי ניסן, משמע דווקא ימי ניסן (שו"ת לב חיים ח"ב סימן מד), (וכן על פי הקבלה יש ענין לברך בחודש ניסן דווקא (החיד"א בספרו מורה אצבע סימן ז אות קצח), והטעם: לפי שהנשמות מעולם העליון משוטטות בימי ניסן בגנים ופרדסים ועל ידי הברכות זוכות לעילוי נשמה ומתפללים על החיים אשר בעולם הזה, ומטעם זה יש להקפיד לברך ברכה זו דווקא בחודש ניסן (חיד"א שם קצט)).

המשנ"ב (רכו ס"ק א בשם אחרונים) כתב אורחא דמילתא נקט [ניסן] שאז דרך ארצות החמים לבלבב האילנות, וה"ה בחודש אחר כל שרואה הלבוב פעם ראשון מברך.

טעם אחר למה נקטו ימי ניסן שאם היה כתוב סתם שמי שרואה אילנות מבלבבים מברך הו"א שאם ראה פעם אחת ובירך ולאחר ל'

## ברכת האילנות (שו"ע רכו)

"אמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי יברך "בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות מהם [להתנאות בהן] בני אדם" (ברכות מג, ב).

ביאור הברכה בברכה זו אנו נותנים שבח והודאה להשי"ת שברא בשביל האדם גם דברים שאין בהם הכרח לחיי האדם כמו פירות האילן (ערה"ש רכו יא).

## הטעם בברכה זו

משום שלבלוב האילנות בא מזמן לזמן וגבורת ה' ניכרת כשרואים עצים יבשים שפורחים (שטמ"ק ברכות מג, ב ד"ה האי מאן דנפיק).

טעם אחר: כדי שיוכור האדם כשיראה את האילנות וישים אל ליבו שהאילנות בזמן הזה הינם דשנים ורעננים ואחר כך נהפכו בימות החורף לעצים יבשים כי אדם עץ השדה.

טעם אחר: אנו מודים לקב"ה על שלא הסתפק בנתינת צרכינו המינימלים אלא הוסיף הוא והעניק לנו פירות משובחים עצי נוי ועוד (ערה"ש רכו).

בריות טובות: הטעם שמזכירים בברכה לשון "בריות טובות": כדי שילמד אדם מוסר מאילנות הטובים המלבלבים והאדם עץ השדה להיות ג"כ בחינת טוב למצוא חן ושכל בעיני אלוהים ואדם (הגדש"פ לבן איש חי דרוש לחודש ניסן).

חיוב או מידת חסידות: אין חיוב ללכת ולראות את האילן בפריחתו כדי לברך עליו, אך מידת חסידות היא כדי לשבח את הקב"ה (שו"ת תשובות ונהגות ח"א קד). ומדייקים מלשון הגמרא בברכות (מג, ב) שכתבה "האי מאן דנפיק וחזי" משמע אם יצא וראה, וכן מלשון הראשונים והפוסקים שנקטו לשון הרואה בימי ניסן.

ועל הנוהג בברכת האילנות עליו נאמר (בראשית כז כז) "ראה ריח בני בריח שדה אשר ברכו ה'.. ויתן לך אלוהים" וכו' (סדר ברכות ה, ב מובא בא"ר רכו א).

יום ראה יברך שנית כמו רואה מקום שנעשה לו גם ע"כ כתבו יומי  
ניסן דרך אז פעם אחת מברך ולא יותר (שו"ת השיב משה א"ח כ).

החת"ס בהגהות על שו"ע (רכו א) כתב ימי ניסן הכוונה תקופת ניסן  
שעל פי חודשי החמה, (וכ"כ ריטב"א ברכות יא, א ובספר האשכול הלכות  
ברכות ההודאה כט) וכן מביא בא"ר (רו א) בשם ספר צידה לדרך (מאמר א  
כלל ג) ה"ה אם רואה בחודש אדר, וכן כתב בערוה"ש ובמדינותינו אינו  
בניסן אלא באייר או תחילת סיון (רכו א).

ראש חודש ניסן: מצווה מן המובחר לברך מיד בראש חודש ניסן  
והטעם: משום זריזים מקדימים למצות, ועוד כדי שלא ישכח לברך  
(קובץ מבית לוי ניסן תשנז). טעם אחר: שמא יפלו הפרחים לאחר ראש  
חודש (מהר"ח הכהן מחכמי תונים בספר ערב פסח סעיף ב). [טעם אחר: על פי  
הקבלה כדי למהר תיקון הנשמות המתנגלות בעצים (מעשה חמד פרק א ו הערה א  
בשם אחרונים)].

חול המועד: יש מקומות שנהגו לברך ברכת אילנות ברוב עם בחול  
המועד, והטעם: מפני שאז כל הציבור בטלים ממלאכתם ופנויים  
לצאת לגינות לברך על האילנות (ספר ברית כהונה מערכת ב אות י שכך  
מנהג ג'רבא).

שעת הברכה: מברך בשעת הפריחה, והטעם: לפי שאז ניכר שיוציאו  
הפירות (ערוה"ש רכו א).

צורת הברכה: צריך להסתכל על הפריחה לפני הברכה ואין צריך  
להחזיק בידו (קובץ אורייתא ח"י עמו קנז בשם הגר"ש דבילצקי).

#### עמידה בברכות

יש אומרים: שיש לברך ברכת האילנות בעמידה אבל התפילות  
ומזמורים שיש אומרים עם הברכה יכול לומר בישיבה.

הטעם בעמידה: ככל הברכות שהן שבה והודאה שנאמרות בעמידה  
(ר' יעקב עמדין בסידורו לגבי ברכת אשר יצר) ואם מברך בציבור יש לעמוד  
גם מפני כבוד הציבור (ספר יורה אור פרק יז לענין ברכת הלבנה).

לברך בעל פה: לכתחילה ראוי שלא יברך בעל פה אלא א"כ התבונן  
קודם לכן בברכה (שו"ע ק).

#### ברכה בחוב עם

ראוי לומר ברכה זו בעשרה בני אדם (מועד לכל חי א ו) או לכל הפחות  
בג' אנשים וכן מובא בכה"ח (רכו ס"ק ז) שכתב שיש לברך ברכה זו  
בקיבוץ בני אדם, והטעם: משום שנאמר (משלי יד כח) ברוב עם הדרת  
מלך (עיין ר"ה לב, ב) שמצווה שעושים בציבור יש בה הידור יותר.

ואינו מברך אלא פעם אחת (מרדכי ברכות קמה, שו"ע רכו א) וכתב  
המשנ"ב (שם ס"ק ג) מדרסתם [שאינו מברך אלא פעם אחת] משמע  
שאפילו על אילנות אחרים לא יברך. והטעם: דומיא דבריות טובות

או בהמה ואילנות (מושו"ע רכה י) שמברך עליהם בפעם הראשונה  
שרואה ולא יותר. טעם אחר: משום שברכה זו היא ברכה של הודאה  
כללית על חסדו וטובו של הקב"ה (ערוה"ש רכו א), טעם אחר: כי מדרך  
הטבע יודע שמאחר שהתחיל לגדול הרי הם ממשיכים לגדול, ואין  
שמחה אלא בראייה ראשונה (פמ"ג משב"ז רכו).

ראייה ראשונה: יש אומרים שצריך לברך על ראייה ראשונה ואם לא  
בדרך בשעת ראייה ראשונה שוב לא יברך בשעת ראייה שניה.

יש אומרים וכן נוהגים: שאפשר לברך גם אחר ראייה ראשונה (משנ"ב  
רכו ס"ק ה) ומדייקים מדברי השו"ע שכתב דעד שגדלו הפירות אפשר  
לברך ומשמע אפילו שראה הרבה פעמים (מאמר מרדכי סוף ס"ק א פמ"ג  
מ"ז רכו ס"ק ב) וכן מוכח מזה שמברכים בחודש ניסן אע"פ שראו הרבה  
פעמים באדר או בשבת.

#### נשים במצוה זו

אף נשים חייבות בברכה זו ואינו חשיב מצוות עשה שהזמן גרמא.  
והטעם: לפי שכל הברכות והמצוות שזמנם קבוע מחמת המציאות ולא  
מחמת הדין לא נחשב כמצוות עשה שהזמן גרמא (אלשיך הכהן חלק א י  
ברכת ה' חלק ד פרק א ה). כמו שמצאנו במצוות ביכורים (ביכורים ריש פרק  
א) שנשים חייבות אע"פ שזמנה מעצרת עד חנוכה אינו נחשב שהזמן  
גרמא (תוס' רע"א על המשניות ביכורים שם).

קטן: קטן שהגיע לגיל חינוך מצווה לחנכו לברך (שו"ע רטו ג) ויש  
שכתבו שטוב לקבצם יחד בצוותא לחנכם במצות.

#### אילן אחד או ריבוי אילנות

מעיקר הדין: מברכים אף על אילן אחד (עיין שו"ת בצל החכמה ח"ו לה).  
יש אומרים: שיש להדר לברך על ראיית שני אילנות לפחות (שו"ת  
הלכות קטנות ח"ב סימן כח) [ואין צריך שני מינים אלא כל שיש ב' אילנות  
אפילו מין אחד], ויש שהקפידו שיהיה גם על שני מיני אילנות (מנהג  
ירושלים ע"פ הספר נחומי עם).

וכן מוכח ממשמע הברכה שקבעו בו לשון "אילנות" בלשון רבים, ויש  
מדקדקים מדברי הגמרא בברכות (מג, ב) "וחזי אילני" אילני מלשון  
רבים (כה"ה רכו ב), ודבר זה אינו לעיכובא דבהרבה מקומות מצאנו  
לשון רבים ואינו אלא אחד, כגון בברכת הרים וגבעות ומלך (שו"ע רכו  
ו) (וכן נהג הגרשו"א הליכות שלמה פרק שני חודש ניסן אורחות הלכה 10,  
והגרשי"א הגדה של פסח).

#### אילנות שבשדות

מעיקר הדין יכול לברך על אילנות שבחצרו (לב חיים פלאז"י ח"ב ס' מד)  
ומיהו מצווה מן המובחר לברך על אילנות שבשדות ופרדסים (הלכות  
קטנות ח"א ס' כח) וכן הרמב"ם כתב לשדות וגינות וכן אבודרהם כתב  
לשדות, [ויש אומרים שעל פי הקבלה יש לברך על שדה ישראל ומפני  
גלגולי הנשמות] ויש אומרים שיש לברך על אילנות מחוץ לעיר.

## ברכת אילנות בשבת ויו"ט

יש אומרים: שאין לברך ברכת האילנות בשבת (כה"ח רבו ד, משנת יוסף ח"א סימן ס, קובץ מבית לוי תשנ"ו).

והטעם: שהוששים שמא יגע באילן ויטלטלנו, או יתלוש פרחים או יקח מהפרחים להריח (וכן הוא מנהג אלכסנדרים שהיו נוהגים ליקח אחרי הברכה פרח מן האילן לברך עליו בורא עצי בשמים ולכן יש חשש זה), וכן הוששים שמא יוציא הסידור לרה"ר (כה"ח שם, מועד לכל חי א.ח). [טעם אחר: על פי הקבלה לפי שמברך ניצוצי הקדושה מן הצומח והוי בורר (כה"ח רבו ס"ק ד)].

ויש אומרים: שאפשר לברך גם בשבת ויו"ט וכך נהג בעל האדר"ת (נפש דוד לבעל האדר"ת עמוד 138), וכן נהגו בעל הקה"י (אורחות הלכה ח"ג עמוד רכד), והגרשו"א (עיין הליכות שלמה פרק שני חודש ניסן הערה 10), (הגרשו"א הגדה של פסח). והטעם: כדי להשלים מאה ברכות שחסרים בשבת (נפש דוד שם).

זהירת טלטול: במקום שמברכים בשבת יזהרו במקום שאין עירוב שלא לטלטל הסידור כדי שלא יצא שכרם בהפסדם.

## לברך כלילה

יש אומרים: שאין לברך ברכה זו כלילה (שו"ת אור ציון קיה). ומדייקים מלשון הגמרא (ברכות מג, ב) שאמרה היוצא ביומי ניסן משמע יום (ספר הר צבי ח"א סימן קיה), טעם אחר: לפי שמבע הפרחים לפרוח מחום ושמשי וצבעו וגו' הפרחים והעצים מראים נפלאותיו ועיקר הברכה על הנאת ויופי הפרחים א"כ עיקר התחדשות ניכרת ביום ולא כלילה (ספר חמדת צבי ח"א סימן יח).

ויש אומרים: שאפשר לברך גם כלילה כשרואה היטב את ליבלוב האילנות (שו"ת צ"ח ח"ב ס"ק ו). דלא שנא משאר ברכות הראיה דמהני בהו אף כלילה.

## לברך על עץ ערלה

יש שכתבו: שאין לברך על עץ של ערלה, והטעם: לפי שעץ ערלה אסור בהנאה ואין יכול לומר "ליהנות מהם בני אדם" (גליון רע"א רבו נסתפק בדבר זה, ובשו"ת דברי גמליאל ח"ג סימן ב החמיר בדבר זה). שהרי נהנה בראייה ואע"פ דקול ומראה אין בו משום מעילה, מ"מ איסורא איכא.

ויש שכתבו שיכול לברך, והטעם: משום שהברכה היא על כללות האילנות (שו"ת דובב מישרים ח"ג סימן ה). ואינו דומה לפוסקים שסוברים שבאילנות מורכבים אין לברך, דשם נעשה באיסור אבל ערלה לא נעשה באיסור. טעם אחר: יש שמחדשים דאיסור ערלה אינו אלא משנעשה פרי אבל מי שמברך על לבלוב האילן מרם צמיחת הפירות מברך לכתחילה (מקור חיים מבעל החוות יאיר סימן רכו).

ראיה מהגמרא בב"ק שאפשר לברך ברכת האילנות על אילנות ערלה

שמבואר (שם סט, א) שהיו מציינים על אילנות שהם ערלה בשביעית בחרסית, כיון שבשנה השביעית האילנות הפקר וחששו שמא יבוא בני אדם לידי מכשול שיאכלו פירות ערלה, אבל בשאר השנים לא היו מציינים ולא חששו שנגבים יאכלו משום הלעיטתו לרשע וימות, והקשו שאם אסור לברך ברכת אילנות על אילן ערלה, גם בשאר השנים היו צריכים לציין שזה אילנות של ערלה כדי שלא יבוא לידי ברכה לבטלה, וע"כ שאפשר לברך על אילנות ערלה (שו"ת דובב מישרים ח"ג סימן ה).

ספק ערלה: בחו"ל מותר, והטעם: משום שספק ערלה בחו"ל מותר ובא"י הוי מיעוט שלא שכח דתוך ג' שנים ילבלבו וכל שכן שישארו פירות (עין יור"ד ריש סימן רצד), ועוד שנאסרה בערלה רק פירות (מקור חיים קיצור הלכות רכו).

## אילנות מורכבים

אילנות המורכבים מין בשאינו מינו, יש אומרים: שאין לברך על אילנות אלו, והטעם: היות והם נעשו נגד רצון הבורא אין לברך עליהם (שו"ת הלכות קמנות ח"א סימן סח ורסח), ויש אומרים: שמותר לברך עליהם (שו"ת שאילת יעב"ץ סימן סג) ואם הרכבה לא נעשתה באילן זה אלא נטעו את גרעני פירותיהם וצמחו מהם אילנות מותר לברך עליהם (הגרשו"א הליכות שלמה פרק כג אות יח).

## ברכת שהחינו

הטעם שאין מברכים ברכת שהחינו על ברכת האילנות משום שאין מצווה לראות ולברך עליהם, ועוד שעצם הברכה היא כמו ברכת שהחינו, ועוד דאפשר דהוי כדין פירות בוסר שאין מברכים עליהם (כמבואר בשו"ע רכה ז) שהחינו (ספר ברכת השיר והשבת עמוד כג). טעם אחר: לפי שאין מברכים שהחינו אלא על דבר שיש בו שמחה והנאה לגוף (אבודרהם בשם תשובת הגאונים). טעם אחר: לפי שאין מברכים ברכה [שהחינו] על ברכה [ברכת האילנות] (אחרונים לגבי ברכת החמה), טעם אחר: לפי שהיא ברכה קצרה (שבילי דוד רכט לגבי ברכת החמה וכתב שם דה"ה בכל ברכות הראייה).

## נקיות מקום הברכה

קודם שיברך יבדוק שיהא המקום שמברך שם נקי שלא יהיה שם צואה או זבל או ריח רע, והטעם: לפי שאסור לומר דבר שבקדושה והזכרת שם השם עד שירחק ד"א ממקום שכלה הריח (עיין משנ"ב עט ס"ק ה ומשנ"ב תכו ס"ק כא).

עיקר המצווה היא הברכה כשלעצמה (וכן מנהג הגר"א ובני אשכנז) ויש קהילות שנהגו להוסיף תפילות ובקשות נוספות עיין בה"ח הנוסח.

## הידעת ?

מהו הטעם שמניחים עשרה פתיתים בבדיקת חמץ.

מדוע נתקנה ההגדה, ומי תקן את נוסח ההגדה, ומהו יסוד סדר ההגדה.

למה לא תקנו ברכה על מצות ד' כוסות. והטעם שחייבו חכמים במצוה זו גם עניים וגם נשים וקטנים שהגיעו לחינוך.

מהי סיבת הטבלת הכרפס דווקא במי מלח.

למה חוצים את המצות אחר הקידוש ולא סמוך לסעודה.

מה ענין גניבת האפיקומן, וטעמם של המתנגדים לכך.

מדוע תחילת "הא לחמיא" בארמית וסופו בלשון הקודש.

מהי הסיבה שבעל ההגדה הביא את סיפור לכן הארמי.

למה הביא בעל ההגדה "מעשה דר"א ור' יהושע וכו' שהיו מסובים בבני ברק".

מהו הטעם שאין מברכים על ההלל, ומדוע נאמר ההלל בישיבה. ומה הסיבה שמחלקים אמירתו לשנים.

מהו ענין הגבהת הכוס באמירת "לפיקך", ובאמירת "והיא שעמדה".

מהו הטעם לאמירת "שפוך חמתך" בעמידה, ומדוע פותחים את הדלת.

כל אלו ועוד טעמים ומנהגים רבים

**בהגדה של פסח "לב המועדים"**

ניתן להשיג בבתי הכנסת ובבית המחבר

רחוב בעלי התוספות 6 אלעד 052-7668608

# הגדה של פסח

לב  
המועדים  
הלכות  
מנהגים  
טעמים

כמו כן ניתן להשיג

לב  
המועדים

ספירת העומר  
שבועות

הלכות  
מנהגים  
טעמים